

dominantnog načina proizvodnje. Taj način proizvodnje doveo je do razvoja užeg područja (razvijenih zemalja, tj. centara ekonomske moći) i nerazvijenosti čitavog okolnog prostora. Činjenica je, navodi autor, da razvijene zemlje ostvaruju svoj razvoj na društveno-ekonomskoj eksploataciji, te fizičkoj i funkcionalnoj marginalizaciji prirodnih i društvenih resursa zemalja u razvoju.

Neki aspekti demografske eksplozije u zemljama u razvoju nastoje se osvijetliti teorijom demografske tranzicije. Ključni razlozi u prilog toj teoriji (kako navodi i Wertheimer—Baletić)— su slijedeći: »... bez obzira na specifičnosti razvojnog puta stanovništva i jedne i druge grupe zemalja... krajnji je rezultat u pogledu uspostavljanja određene razine odnosa nataliteta i mortaliteta u biti isti — prijelaz s visokog nataliteta i mortaliteta na niži nivo«; s druge strane, »... proces demografske tranzicije svjetski je proces koji dolazi do izražaja usporedo sa društvenim i ekonomskim razvojem« (str. 160).

Treći dio knjige odnosi se na praktični nivo, odnosno na aktivnosti ključnih subjekata u svijetu za rješavanje problema stanovništva i okoline u uvjetima društveno-eko-

nomske nerazvijenosti. Tu autor navodi neomaltuzijsku koncepciju po kojoj se problemi stanovništva žele riješiti planiranjem obitelji. Razmatraju se i akcije vezane za znanstveno ili političko koncipiranje (svjetski modeli, međunarodne konferencije) i provođenje planova i programa na nacionalnom i međunarodnom planu.

Danas postoji pogrešno povezivanje demografske eksplozije u zemljama u razvoju sa »ekološkom katastrofom«, koje autor nastoji opovrgnuti. Tumačenje da je demografska eksplozija uzrok problema okoline (a ujedeno i ukupne razvijenosti) u zemljama u razvoju, odnosno da prijete »ekološkom katastrofom« sve širih, pa i svjetskih razmjera, predstavlja ideološki paravan za održavanje sadašnjih društveno-ekonomskih odnosa u međunarodnoj podjeli rada.

Kompleksnost problematike koju ova knjiga obrađuje autor razlaže jasnim stilom, iako ponešto preopširno. Svoje stavove i saznanja potkrepljuje brojnim podacima do kojih je došao u svojim istraživanjima zemalja u razvoju. Knjiga nam predočava realnost s kojom se svakodnevno susrećemo, ali je zbog svoje egocentričnosti često zanemarujemo.

Julijana Pavlović

G. Bežovan, O. Čaldarović, I. Jakšić, Z. Kirinčić, M. Kompasi,
F. Krittovac, G. Miličević, I. Rogić, D. Seferagić

STAMBENA POLITIKA I STAMBENE POTREBE

NIRO »Radničke novine«, Zagreb, 1987, str. 236

Stambeno pitanje izrazito je kompleksne prirode i samo složen teorijski i praktični pristup može pridonijeti njegovu rješavanju. Knjiga grupe autora (Bežovan, Čaldarović i dr.)

»Stambena politika i stambene potrebe« svjež je prikaz situacije na tom području. Knjiga je zasnovana na istraživanju koje je po narudžbi Vijeća Saveza sindikata Hrvatske proveo

Zavod za samoupravljanje u Zagrebu. Prvi dio knjige donosi uglavnom rezultate istraživanja, dok drugi dio sadrži dokumente sa sjednice VSSH koja je održana 23. prosinca 1986., a kojoj je istraživanje poslužilo kao polazišni materijal za diskusiju i donošenje zaključaka. Sadržajno, knjiga zahvaća široko područje stambene problematike: od općih obilježja urbanizacije i odabiranja zemljišta, preko konkretnih pitanja financiranja stambene izgradnje, subjekata izgradnje, osnovnih stambenih potreba i poželjnog standarda, formiranja stambene politike i dokumenata vezanih uz nju te socijalne politike i stambenog planiranja, sve do prijedloga mjera i akcija za prevladavanje stambene krize.

Ivan Rogić u svom napisu ukazuje na činjenicu da je država kod nas središnji subjekt urbanizacije, dok su drugi subjekti u njezinoj sjeni. »... Kada se utopijski voluntarizam države povezuje sa paleoindustrijskim predlošcima organizacije svijeta rada, oni postaju regulativnim modelima ili načelima i za utvrđivanje drugih sfera društvene prakse, prvenstveno stanovanja. Na toj podlozi formiraju se paleoindustrijski principi gradnje i oblikovanja stambenih naselja, a sam stan postaje drugim industrijskim i radnim mjestom« (str. 20). Rogić smatra da je tu »... izvor brojnim i dalekosežnim redukcijama u stambenoj sferi...« (str. 20).

U tekstu »Mjere zahvatanja gradske rente u našim uslovima« Goran Milićević bavi se problemima naše zemljišne politike. Naročito je važna »blagovremena nacionalizacija« zemljišta koje se nalazi u okolini gradova i koje je time potencijalno gradsko zemljište. Nacionalizacija treba da se »... odvija ... pod pušnom društvenom kontrolom« (str. 31), kako bi se spriječile spekulacije takvim zem-

ljištem. Kao adekvatne metode zemljišne politike navode se metode zoniranja, bodovanja i procjene eksperata.

Dušica Seferagić u svom prilogu daje niz kvantitativnih i kvalitativnih pokazatelja standarda stanovanja i kvalitete života kod nas. Kvalitetu života u stanovanju definira kao »... cjelinu procesa: konceptualizacije, proizvodnje, raspodjele i upotrebe stambene sredine« (str. 41). Autorica konstatira »Na temelju analize statističkih podataka za Jugoslaviju, Hrvatsku i Zagreb možemo reći da je u odnosu na zapadnu Evropu Jugoslavija substandardna iako taj standard u vremenu raste! Iako Jugoslavija ima relativno masovnu gradnju stanova, njihova kvaliteta (kvadratura i sobnost) znatno zaostaje za ostalim državama osim onih još slabije razvijenih (neke zemlje istočne Evrope)« (str. 47).

Slijedeća poglavlja knjige bave se društvenoekonomskim odnosima u zadovoljavanju stambenih potreba. Tandem Čaldarević—Kritovac karakterizira stambene potrebe kao egzistencijalne (primarne potrebe), konkretne (pojedini slučajevi) i promjenljive (želja za unapređivanjem). Oni ukazuju na zabludu kada se pri definiranju stambenih potreba misli samo na konkretan prostor stanovanja — stan ili kuću. Stanovanje treba shvatiti kao proces u kojem je stambeni objekt samo jedan element. Nadalje, upoznaju čitaoca sa indikatorima utvrđivanja zadovoljenosti stambenih potreba u koje ne spada samo činjenica da li netko ima ili nema stan, već i kvalitativno stanje stambenog prostora (postojanje komunalne infrastrukture, dovršenost ili nedovršenost stana), prometne veze, postojanje trgovina, zdravstvene stanice i nekih društvenih sadržaja u blizini.

Gojko Bežovan, rukovodilac istraživanja koje je tema ove knjige, saopćava nam etape razvoja stambene politike u Jugoslaviji poslije rata. On iznosi brojčane podatke o izgradnji stanova za svaku etapu, a navodi i zabrinjavajuće podatke da 817.000 ljudi u 166.000 stanova stanuje ispod granice patološkog praga (ispod 10 m² po osobi), a 685.000 ljudi u 222.000 stanova živi ispod kritične granice od 14 m² po osobi.

Naredna cjelina u knjizi nosi naslov »Izgleđi za prevladavanje krize«, a obuhvaća tekstove: »Srednjoročni plan stambene gradnje 1986. do 1990. u SRH«, zatim »Kraći osvrt na interventni program SIV-a za gradnju 30.000 stanova«, »Uloga i značaj planiranja u zadovoljavanju stambenih potreba«, »Stambena politika u RO«, »Socijalna politika u zadovoljavanju stambenih potreba« i »Stambena politika i stavovi organa DPO i DPZ«. Iz ove cjeline ističemo samo nekoliko poticajnih teza i činjenica koje navode autori. G. Bežovan i Z. Kirinčić kažu da »a) Zadovoljavanje stambenih potreba u RO ovisi o mjestu u hijerarhiji podjele rada, tj. o količini društvene moći kojom pojedinac može raspolagati ili mu pripada u RO. b) Za zadovoljavanje stambenih potreba globalno gledajući presudno je u kojoj radnoj organizaciji netko radi, a ne što radi, kakvi su rezultati toga rada ili kakva je društvena korisnost toga rada... d) Radnici u RO ne poznaju pravilnike o zadovoljavanju stambenih potreba i ne znaju koliko se sredstava izdvaja za ove namjene« (str. 146). Ove su teze potkrijepljene brojčanim podacima dobivenim istraživanjem.

U »Prijedlogu mjera i akcija za prevladavanje stambene krize« navedeni su prijedlozi za rješavanje problema na svim spominjanim područji-

ma. Ovdje navodimo samo neke, one koji se odnose na neposredni djelokrug organa i organizacija sindikata. Mjere racionalizacije: uvođenje ekonomskih stanarina preuređenje tavan-skih i pomoćnih prostorija, te nadogradnja na ravne krovove; ustupanje stanova društvu uz nadoknadu i odlazak starijih osoba u dom... Mjere socijalne politike: kreditiranje solidarne stambene izgradnje; uvođenje različite stope izdvajanja, ovisno o ekonomskoj moći RO; pravo na subvencioniranje samo nakon uvođenja ekonomskih stanarina; ostvarivanje prava podstanara na subvencioniranje stanarine.

Drugi dio knjige »Sindikati i stambena politika« donosi dokumente sa sjednice VSSH od 23. 12. 1986. Marijan Kompaši iznosi podatak »... da u našoj republici postoji manjak od 100.000 stanova, od toga gotovo jedna četvrtina u Zagrebu. U našoj republici znatan je broj stanova koji su nepodobni za stanovanje, loše su komunalno opremljeni, vlažni, mračni, prenaseljeni, itd. Manjak stanova po toj osnovi, tzv. kvalitativni manjak stanova iznosi oko 360.000 stambenih jedinica. Tako da dolazimo do manjka od 460.000 stanova« (str. 188). Na Komisiji za socijalni, politički i životni standard predložena su i prihvaćena ova rješenja od strane sindikata: sprovođenje politike stanarina u 1987., razvoj stambenog zadrugarstva, inventarizacija stanova, ponovno poticanje solidarne stambene gradnje, prodaja društvenih stanova, adaptacija, nadogradnja stanova i podruma. Vijeće SSH smatra da su uzroci krize u ovoj oblasti mnogobrojni, ali da je glavni uzrok vezan uz neekonomske odnose u ovoj oblasti. U razdoblju od 1986. do 1990. ne može se očekivati poboljšanje nego produbljivanje stambene krize. Zadovoljavanje stambenih po-

treba imat će sve više klasni karakter. Koliko će ove metode u rješavanju stambene problematike biti uspješne, a prozvani subjekti dosljedni u njihovom sprovođenju, pokazat će vrijeme.

Značaj ove knjige je što sveobuhvatno tretira ovu problematiku, što je aktualna, što sadrži mnoštvo gledišta, činjenica i kvantitativnih podataka.

Nada Hušnjak

André Górz

OPTIMISTIČKA VIZIJA BUDUĆNOSTI

Les chemins du Paradis,
Editions Galilée, 1983, 235. str.

1983. godine izdata je veoma podsticajna knjiga André Gorza, pod optimističnim naslovom »Putevi u raj« i s isto tako signifikantnim podnaslovom »Agonija kapitala«. Knjiga je podijeljena na četiri poglavlja i aneks. Već naslovi poglavlja: I Ono što više neće biti, II Razumijevanje krize, III Ukidanje rada, agonija kapitala i IV Da bi se izašlo iz kapitalizma — ukazuju da je knjiga više projekcija budućnosti, a manje je posvećena analizi sadašnjosti. André Gorz polazi od tvrdnje da se proširenost i domašaj promjena, koje rađaju sadašnju krizu, može usporediti sa prvom industrijskom revolucijom. On tvrdi da su naša društva poremećena agonijom porotka (u najširem smislu), koji još dugo vremena može slijediti svoju vlastitu smrt, zakopavši nas pod svoje inertne aparate. Ti aparati kontrole glorificiraju jedan već ugasnut sistem, u ime vrijednosti koje odavno više nemaju svoj smjer. Gorz pri tom ne misli samo na Zapadne sisteme, jer tvrdi da je sovjetski sistem druga mrtva zvijezda koja fascinira istočne tehnokracije. Taj sistem snabdijeva paradigmu jednim mrtvo-živim poretkom koji, nesposoban da funkcionira prema pravilima, vrijednostima i ciljevima koji ga definiraju, ne postoji nego samo preko aparata kontrole.

To sadašnje stanje, po autorovom mišljenju rezultat je politike države blagostanja, koja je učinila da industrijski kapitalizam postane podnošljiv masama tako da su joj one prodale svoju želju za radikalnom strukturnom reformom.

Nema sumnje u činjenicu da je buržoaska revolucija proglasila časnim težak, naporan rad. Promatrajući stvari u tom tradicionalnom kontekstu čini nam se pretjerana Gorzova tvrdnja da će najamni rad prestati da bude glavna djelatnost, a da će vrijeme ispunjenog života ubuduće biti ravnomjerno raspodjeljeno na rad za zaradu te na djelatnosti koje neće biti izvor zarade, već će biti same sebi svrha. Jer rad ne može da sačuva otuđeni karakter ako se ljudi u svom slobodnom vremenu mogu svestrano obrazovati i razvijati. Ovu tezu Gorz razvija na kategoriji tzv. raspoloživog vremena. To je vrijeme predodređeno, po njemu, za slobodno razvijanje sposobnosti i sklonosti svih, a ono će se osloboditi tek kad prestane da bude totalno administrirano vrijeme, provedeno u korištenju ponuda potrošnje koja pasivizira. Raspoloživo vrijeme kojim će ljudi ubuduće sve više moći da raspolazu, oni će koristiti sa utoliko više smisla i zadovoljstva, ukoliko im više smisla i zadovoljstva bude